

KULTURA BYDLENÍ JAKO (NEDOHLÉDNUTÝ) ÚBĚŽNÍK MEZIOBOROVÉHO VÝZKUMU

MGR. JAN KYPTA, PH.D.

Probíráme-li se stavebněhistorickou literaturou za poslední dvě desetiletí, nepřehlédneme, jak čím dál větším tempem přibývají publikace kvalitně provedených průzkumů nejrozličnějších staveb, včetně bohaté dokumentace. Nabízející se předpoklad, že zvýšená publikační aktivita stavebních historiků vzbudí náležitý ohlas ze strany širší badatelské obce, se ale ukáže jako příliš optimistický. I namátkové seznámení s aktuálními výsledky (zdánlivě) blízkých oborů rychle odhalí, že *impact factor* studií byt těchto nejšpičkovějších stavebních historiků je nepřiměřeně malý. Mám za to, že pokud chceme tomuto problému přijít na kloub, musíme se nejprve zamyslet nad formálními rysy „běžných“ publikovaných výstupů stavebněhistorických průzkumů.

V případě asi všech (společensko)vědních disciplín platí, že badatelé daného školení píšou pro radě sami pro sebe. Tudíž si vytvářejí specifický jazyk po stránce terminologické i stylistické. Jenže u stavební historie do velké míry platí: co badatel, to vlastní osobitý jazyk, nežádka srozumitelný jen s velkou vůlí na straně čtenáře, včetně čtenáře-specialisty. Právě proto mám pochopení pro jinak zaměřené badatele, proč publikační tvorbu stavebních historiků sledují a čtou v podstatě ad hoc (třeba když se historik zabývá rodem, jehož konkrétní rezidence se stala předmětem stavebněhistorického průzkumu). Právě řečené ovšem platí i pro příbuzné specializace, např. archeologii.

Úskalí jazykové stránky stavebněhistorické literatury našťastí ve velké míře vyvažuje skutečnost, že se v poslední době ujal důraz na pořizování podrobné a instruktivně zpracované dokumentace. V obrazové složce se lze v zásadě zorientovat mnohem lépe než v krkolomných formulacích, jen dílem omluvitelných složitostí pojednávání nálezové situace či konstrukce. Svěrázná stylistika některých stavebních historiků ale není hlavní příčina slabého citačního indexu. Domnívám se, že problém tkví především v koncepční stránce publikovaných textů; ve většině pojednání naprosto převažují rozvláčné popisné pasáže a pro čtenáře neméně náročné analýzy stavebního vývoje určitého objektu. Sdělením nejenže často chybí přehledná struktura, ale mnozí autoři se ani nepokoušejí zformulovat otázky, jakým způsobem daný průzkum může přispět k poznání základních témat dějin architektury, neřku-li dějin sociálních či třeba hospodářských. Zkrátka řečeno, mnozí autoři nedokáží oddělovat podstatné od nepodstatného.

Zahlcují-li stavební historici čtenáře velkým množstvím detailních pozorování, sami sobě (nevyjímaje autora těchto řádků) si to zdůvodňují, že všechna zjištění jsou přece důležitá, resp. mohou se ukázat jako důležitá. Kdo se ale chce tímto argumentem zaštitovat, zároveň by si měl přiznat, že publikuje jen pro miniaturní okruh stejně zaujatých specialistů. Jenže dnes už ani úzce zaměřené badatele nestačí registrovat veškerou literaturu k předmětu svého zájmu, nemluvě o zahraniční produkci. V informační záplavě se proto snadno stává, že i mimořádně závažné objevy (nejen) z oblasti výzkumu architektury, které by si bezesporu zasloužily širší mezioborovou reflexi, vyvolají jen minimální ohlas na „domácí“ půdě. Lze samozřejmě namítnout, že publikované poznatky budou moci být kdykoli v budoucnu náležitě zhodnoceny. Tento náhled je jistě legitimní, ovšem jen do určité míry. Na druhou stranu totiž platí, že pokud jsou výsledky stavebněhistorických průzkumů publikovány rutinně, třebaže precizně, postupem

času nevyhnutelně ztrácí potenciál k potřebné širší diskusi o úloze oboru v rámci celkového soukolí historických věd. Řečeno jinými slovy, narůstá riziko, že v povaze výzkumu dějin stavitelství budou převažovat samoučelné rysy.

Nanejvýš stručně nastíněný jazykový a koncepční problém stavebněhistorické literatury bychom mohli rozebírat do mnohem větší hloubky. A dokázali bychom pojmenovat i další izolační vrstvy. Pokusme se ale otočit pohled od pólu skeptického k optimistickému. Jaká řešení se nabízejí? Bezsporu jich je celá řada. A všechny spojuje důraz na programově koncipovaný mezioborový výzkum. Jakkoli právě řečené zní jako vyprázdněná fráze, nenalhávejme si, že v tomto ohledu máme velký dluh.

Stíháme-li rok od roku čím dál méně procento publikací svých kolegů stavebních historiků, je to jistě frustrující, ovšem dnes to musíme přijmout jako fakt. Tím samozřejmě neříkám, že bychom měli rezignovat na sledování odborných publikací, ba právě naopak. Jedině pokud budeme soustavněji číst literaturu ostatních odvětví historie, nastavíme si zrcadlo, jaká zjištění by mohla zajímat i někoho jiného než znalce krovů, kamenických prvků či třeba okenních a dveřních výplní. Zkrátka staneme se poučenějšími partnery v případné debatě s odlišně školenými badateli. A co je ještě důležitější, budeme lépe schopni vybírat takové objekty, na jejichž základě lze mezioborovou spolupráci více rozvíjet. Obor jako celek se tím posune od úzkoprofilového znalectví k progresivním metodickým trendům humanitních věd.

Vůbec nechci znevažovat kupř. velice specializovaný výzkum krovů, dnes ale málokterá jiná odnož stavební historie může jinak zaměřeným badatelům připadat nezajímavě. I tato subdisciplína samozřejmě skýtá potenciál mezioborové spolupráce. Pokud je mi ale známo, dosud se žádný český znalec krovů nepokusil navázat dlouhodobou spoluprací s historiky. A jistě by se našla řada sdělných písemných pramenů, které by je dokázaly posunout od krovové typologie k podstatným otázkám spjatým s tzv. živou kulturou – po organizaci a způsobu financování stavebních prací atp. Uvědomme si, že znalectví krovů je východiskem výzkumu, a nikoli jeho cílem, což úzce zaměřený odborník snadno (a nezdědka natrvalo) ztratí ze zřetele.

Možnosti spolupráce znalce krovů a historika jsou jistě limitované. Nepřetržitý dialog se sociálním a kulturním dějepisem lze ale vést po mnoha dalších liniích. Jedním z nejpřínosnějších „nadstavbových“ problémových okruhů je vývoj kultury bydlení. Dané téma lze sledovat v zapadlých vískách stejně dobře jako v prostředí nejvyšších společenských elit. Navíc je obecně srozumitelné i širší veřejnosti; komfort vytápění či třeba nároky na osvětlení si kdokoli velice dobře představí. Při publikování ale musíme neustále vyvažovat mezi nároky, s nimiž přistupujeme k pramenné kritice vlastního oboru (takové dnes někdy až příliš upřednostňujeme), a nároky na srozumitelnost, věcnost a stručnost úvodních a závěrečných pasáží, v nichž bychom měli nastínit přínos prezentovaných poznatků k nějakému obecnějšímu tématu.

Dlužno dodat, že na poli výzkumu kultury bydlení odvedli stavební historici již velký kus práce. Dokonce lze říci, že dispozice domů či třeba způsoby vytápění a osvětlení dnes patří k profilovým tématům oboru. Proč ani tyto dílčí výsledky nevyvolávají kýženou mezioborovou reflexi? Stručnou odpověď zformulovat nelze. Nicméně nabízejí se konkrétní, dostatečně výmluvné příklady. Mně se vybavují průzkumy pražských domů lucemburské epochy, dnes neodmyslitelně spjaté s jménem Michael Rykl. Teprve až poté, co (dílem ve spolupráci s dalšími badateli) nedávno zveřejnil své poznatky o trojici řadových domů v Karlově ulici a o jednom výstavném domě v Jilské ulici, si můžeme plně uvědomit, že předtím jsme – jen s malou nadsázkou řečeno – nic konkrétního nevěděli o kultuře bydlení v pozdně středověké Praze. Proč? Je třeba pochopit jeden zásadní znak Ryklových průzkumů: kvalita vyvažuje kvantitu. Jím zkoumané domy dohromady skládají početně nepatrný vzorek zástavby Starého Města, přesto již samy o sobě představují vzorek reprezentativní. Vždyť nemůže být sporu, že v metropoli Českého království stály přinejmenším desítky podobných domů.

Nejenže je Michael Rykl neobyčejně všímavý, ale měl i to štěstí, že stav daných domů umožňoval provedení hloubkového průzkumu. Podobná souhra okolností se hned tak asi opakovat nebude. Je proto třeba ocenit, že oba průzkumy autor dokázal zevrubně publikovat, a to včetně zdánlivě podružných nálezových situací. Jako nikdo jiný nás nepřestává překvapovat, že i ze značně roztráštěných a zdánlivě nespojitých nálezových situací lze např. poměrně celistvě rekonstruovat původní dispoziční skladbu mnohokrát výrazně upravených staveb. Leč co je v tuto chvíli podstatné: kvůli vysoce náročnému čtení jeho studií to docení jen vyložení specialisté.

Průzkumy zmíněných staroměstských domů si zasloužily nadstandardně podrobnou a přednostní publikaci. Obojího se jim dostalo v náležitě míře, což – zdůrazněme – není samozřejmost (mnoho zásadních průzkumů významných staveb stále čeká na publikaci). Na druhou stranu ale uvažme, že co jiného než právě takovéto stavby, mimořádné svým dochováním i z hlediska podrobnosti průzkumu, by měly být tím kýženým živným polem mezioborové debaty. Toto pole ale zatím leží ladem, ačkoli před sebou máme nepochybně jeden z vůbec nejzávažnějších objevů medievisťky poslední doby.

Ona vzorová prezentační podrobnost terénního průzkumu je totiž dvousečná. Na straně jedné je to nezbytný předpoklad kontrolovatelnosti předkládaných interpretací stran chronologie a rekonstrukce jednotlivých stavebních etap, na straně druhé – pokud autor ve svém výkladu dále nepokročí vstříc badatelům z jiných oborů – staví bariéru mezi stavebněhistorickým průzkumem a obecnou historií. Citelně nám schází syntetické studie o vybraných tématech, které by v koncentrované podobě přinášely nejdůležitější poznatky stavební historie, a tím pádem by (snad) mohly stimulovat budoucí mezioborový výzkum.

